

ÇEVRE POLİTİKALARINDA KÜRESEL BİR AKTÖR OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DEKİ ÇEVRE POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI

Europeanization Of Turkish And European Union's Environmental Policy As A Global Actor In Environmental Policies

Doç. Dr. Filiz KUTLUAY TUTAR ¹

İhsan Kadir ÜNLÜEL ²

Nur Funda TUTAR ³

Cite As: Kutluay Tutar, F.; Ünlüel, İ.K. & Tutar, N.F. (2021). "Çevre Politikalarında Küresel Bir Aktör Olarak Avrupa Birliği Ve Türkiye'deki Çevre Politikasının Avrupalaşması", International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies, (e-ISSN:2587-2168), Vol:7, Issue:33; pp:665-674

ÖZET

Etkisini yoğun bir şekilde hissettirmeye başlayan çevresel sorunlar dünya ve üzerinde yaşayan tüm canlılar için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Yıllar içinde ülkeler küresel iklim değişikliği, çevresel bozulma, kaynakların tükenmesi gibi çevresel sorunlarla mücadele ederken uluslararası konferanslar, raporlar ve bilimsel araştırmalar ile bu alanda uluslararası iş birliği ve güçlü bir entegrasyon sayesinde başarılı sonuçlar alınabileceği anlaşılmış, gelişmiş ülkeler öncülüğünde ortaklaşa çalışmalar yürütülmüş ve uyumlaşma çalışmaları başlatılmıştır. Bu kapsamda Türkiye, dünyanın en büyük ekonomilerine sahip olan Avrupa Birliği ile çevre konusu gibi birçok alanda etkileşim içindedir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki çevre politikaları ile Avrupa Birliği'nin çevre politikalarının karşılaştırmalı analizini yapmak olup, Türkiye'nin çevre politikalarındaki güçlü yanları; genç nüfus, vasıflı işgücü, jeopolitik konumu, yönetsel avantajlar, bilimsel ve teknik imkanlar, gelişmekte olan çevre uygulamaları iken, zayıf yanları; yetersiz kaynak, yetersiz entegrasyon, istikrarsız politikalar, politikaların uygulama aşamasındaki sorunlar, özel sektörün dahil edilememesi ve çevrenin öncelikli konularda geri planda bırakılması olarak tespit edilmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne göre çevre konusuna daha fazla önem verilmesi, uluslararası çevresel gelişmeleri takip ederek iş birliğinin artırılması ve çevre politikalarına daha fazla kaynak ayırması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Politikası, Türkiye, Avrupa Birliği

ABSTRACT

The environmental issue is topical in the posing danger for human-being nowadays. Over the years, it has been believed that successful results could be achieved by organizing international conferences, writing reports, and doing scientific research on the environmental issue. The developed countries carried out joint projects as leaders and maintained international cooperation, integration, and harmonization in this issue. In this context, Turkey, as a G-20 country interacts with the European Union in many disciplines such as the environmental issue.

The purpose of this study is to compare environmental policy in European Union and Turkey. Findings reveal that young population, skilled workforce, geopolitical position, managerial advantages, scientific and technical opportunities, developing environmental implementations are the strengths of Turkey's environmental policies; while insufficient resources, insufficient integration, unstable policies, problems in the implementation of policies, and lack of the private sector in environmental issue are weaknesses. The authors conclude that the Turkish government should pay more attention to environmental issues than European Union do. Financial resources should be increased for environmental policies; cooperation should be done in international environmental developments.

Keywords: Environment, Environmental Policy, Turkey, European Union

1. GİRİŞ

Endüstriyel devrimin çevreye zarar vermesiyle başlayan çevre sorunları ülke, bölge ya da kıta fark etmeksizin dünyanın en büyük tehlikesi haline gelmiştir. Bu tehlike karşısında bütün ülkelerin ortak kararlarla bir iş birliği içerisinde mücadele etmesi gerektiği anlaşıldığından beri birçok sivil toplum örgütleri ve ülkeler birbirleriyle etkileşim içine girmiştir. Kendi bünyesindeki ülkelerle farklı konularda başarılı entegrasyonlar sağlayan Avrupa Birliği, yine çevre sorunlarıyla mücadelede de başarılı olan ve olmaya devam eden kuruluşlardandır.

¹ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, Niğde/Türkiye

 0000-0002-2574-9494

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, S.B.E. İktisat ABD, Niğde/Türkiye

 0000-0001-6435-7824

³ İktisatçı, Niğde, Türkiye

 000-0002-2207-9384

Küreselleşen dünyada gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkeler ya da örgütlerle gelişmek, kalkınmak, büyümek gibi hedeflerle birçok politikada entegrasyon sağlamaktadır. Türkiye de ekonomik ve sosyal hayatın tüm alanlarında olduğu gibi çevre konusunda da yapısal düzenlemeler ve uygulamalarla uluslararası alanda Avrupa Birliği gibi başarılı çok uluslu oluşumlara uyum sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmada öncelikle sürdürülebilir çevre ve kalkınma kavramlarının çevre bağlamında tanımlarına yer verilecek, ardından sırasıyla Avrupa Birliği'ndeki çevre politikaları ve Türkiye'deki çevre politikalarının kronolojisi yapılacak olup, çevre politikaları açısından karşılaştırma yapılarak ulaşılan sonuçlar paylaşılacaktır.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE ÇEVRE İLİŞKİSİ

1970'lerde yüksek düzeyde bir ekonomik bir büyümenin düşük düzeyli bir çevre kalitesi ile sağlanacağı kabul edilerek ekonomik kalkınma ve çevre arasındaki ilişki tartışılıyor ve aralarında ters orantı olduğu iddia ediliyordu. Ancak günümüzde bu görüş tersine dönüşerek, büyüme ve kalkınma anlayışını tanımlayan sürdürülebilir kalkınmanın çevre ile uyumlu bir büyüme olması gerektiği kabul edilmektedir (Han ve Kaya, 2015:262). Sürdürülebilir kalkınma anlayışının gerçekleşmesi sürdürülebilir bir çevre anlayışına bağlıdır. Büyüme amacıyla kullanılan kaynakların çevreyi kirletme hızı, çevrenin kendini yenileyebilme hızını aşmaması gerekmektedir. Ancak bu şekilde doğal kaynakların sürekliliği, bir başka deyişle çevresel sürdürülebilirlik sağlanabilir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı günümüz dünyasının ve gelecek dünyanın önemli konuları arasındadır. Bu kavramın çevre sorunlarını çözebilmesi için; hukuk, demokrasi, özgürlükler, çevresel değer gibi kavramları kapsamaması gerekmektedir (Kaypak, 2007:26).

Gelişmiş ülkelerde yaşanan kalkınma sonucunda özel sektörün verimliliği artmakta dolayısıyla kişisel gelir artmaktadır. Artan gelire birlikte insanlarda temel ihtiyaçlarının karşılanması dışında farklı alanlarda farklı ihtiyaçlar oluşmuştur. Çevre bilinci ve duyarlılığı gelişmiş ülkeler, bu süreçler sonunda ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda düşük geliri insanların çevreye karşı duyarsız olduğu çıkarımını yapmak yanlıştır. Ancak bu insanlar için öncelikli konu yeterli gıda, barınma gibi temel ihtiyaçlar olduğu için çevre konusu daha az önceliklidir (Tıraş, 2012:69). Bir diğer deyişle, ekonomik anlamda gelişmiş bir ülkede gelişmişliğin sonucu olarak insanlar çevreye daha az zarar veren çevre dostu ürünlere talepleri artacaktır. Bu yüzden çevre dostu ürünler üreten işletmeler gelirlerini artırarak çevre kalitesinde iyileşme yaşanmasını sağlayacaklardır. Çevreye zarar veren işletmeler ise başka ülkelere taşınmak zorunda kalacaklardır. Ancak ekonomik anlamda gelişen ülkelerdeki tüm insanların ve işletmelerin çevreye karşı aynı hassasiyeti göstermelerini beklemek yanlış olacaktır (Alagöz, 2007:6).

Günümüzde çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi ve etkili bir biçimde yönetilebilmesi için bir takım yapısal düzenlemeler gerekmektedir. Çünkü bugün çevre hakkındaki düşünceler ve çevreye bakış açısı geçmişten çok farklıdır. Çevresel düzenlemeler geçmişte ulusal düzeyde yapılırken, yakın geçmişte uluslararası düzeyde yapılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi bir bölgedeki çevresel bozulmanın diğer ülkeleri de etkilediği hatta tüm dünyayı tehlikeye sokabilecek bir etkiye sahip olması, diğer bir ifadeyle kirliliğin sınır tanınamasıdır. Bugün gelinen noktada; kalkınmanın çevreden bağımsız olamayacağı, aynı yerkürede yaşayanların ortak bir kaderi paylaştığı, geçmişte uygulanan yanlış kalkınma ve büyüme politikalarının sebebi olarak çevresel kaynakların tehlikeye sokulduğu, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmadan bugünkü kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi gerektiği, çevre ile uyumlu bir sürdürülebilir kalkınma politikasının neden gerekli olduğu anlaşılmış ve düzenlemelere yansımıştır (Baykal ve Baykal, 2008:13). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre arasındaki bu güçlü ilişkiden dolayı sürdürülebilir kalkınma kapsamında uygulanacak olan uluslararası çevre politikaları çok önemli bir yere sahiptir.

3. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN ÇEVRE POLİTİKALARINA BİR BAKIŞ

Avrupa Birliği yapısı itibariyle ekonomik, siyasal ve kültürel bir uluslararası birliktir. Bu sebeple üye ülkeler birbirleri ile etkileşim ve uyum içinde olmak zorundadırlar (Çokgezen, 2007:92). Sınırları kaldırarak sermayenin, emeğin, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayan ve böylece ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda bütünleşmeyi amaçlayan ve farklı alanlarda ortak politikalar üreten Avrupa Birliği'nin çevre politikaları için de ortak bir tutum izleyeceği gerekmektedir. Aksi takdirde, üye ülkelerin farklı çevre politikalarını izlemeleri durumunda ekonomide haksız rekabetin yaşanmasını doğuracak ve birliğin bütünleşmesinin önünde bir engel olarak kalacaktır. Üye ülkelerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve yaşam kalitesinin bütün Avrupa'da ortak bir düzeye yükseltilmesi amacı ve ulusal bir çevre sorununun küresel bir boyutlara ulaşabilmesinden dolayı üye ülkeler arasında ortak bir çevre politikası oluşturulması gerektiği anlaşılmıştır (Duru, 2007:1-2).

Birliğin ilk oluşum sürecindeki hukuki temelleri Avrupa Ekonomik Topluluğu ismiyle 1957 yılında Roma Anlaşması ile atılmış, ancak bu kurucu anlaşmada çevre konusuyla ilgili doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. Birliğin ilk kez 1971 yılında Bakanlar Konseyi toplantısında çevre konusunu gündeme getirmiştir (Çokgezen, 2007:92). 1972 yılındaki gerçekleşen Birleşmiş Milletler Stockholm Çevre ve Kalkınma Konferansı çevre sorunlarının uluslararası düzeyde ele alındığı ilk büyük toplantıdır. Birlik bu toplantıda alınan kararlardan önemli oranda etkilenmiştir (Dura, Atik ve Dumrul, 2015:481). Ortak bir çevre politikasının oluşturulması gerektiği anlaşılacak Birleşmiş milletler düzeyinde yapılan bu konferans aynı yıl Avrupa Birliği Paris Konferansı'nın yapılmasına neden olmuştur (Yıldız, 2005:167). Paris'te yapılan bu konferansa dönemin dokuz üye devleti Avrupa Birliği çevre politikalarının önemini vurgulamış ve bir faaliyet programı oluşturulmasını istemiştir. Bu konferansta alınan kararlar doğrultusunda 1973 yılında Avrupa Birliği tarafından, çevre politikalarının temelini oluşturan çevre eylem planları yürürlüğe konulmuştur (Turan Bayram, Altıkat ve Ekmekyapar Torun, 2011:34). Bu konferansta alınan kararlar 1992 yılında Maastricht Anlaşması ile değiştirilerek çevre politikaları daha kapsamlı ve daha gelişmiş bir hukuki temele dayandırılmıştır.1970'lerden 1987 Avrupa Tek Senedi'ne kadar geçen süreçte Avrupa Birliği'nin çevre sorunları ile ilgilenmesindeki en büyük etken Birleşmiş Milletlerin düzenlediği Stockholm Çevre ve Kalkınma Konferansı ve 1972 yılında Roma Kulübü tarafından yayımlanan Büyümenin Sınırları adlı rapordur (Aktaran: Yalçın, 2019:66).

3.1. Avrupa Tek Pazarı

1993'e kadar tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edinen Avrupa Birliği'nde Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, Lüksemburg, Portekiz, Danimarka, İtalya ve Yunanistan tarafından 1986'da anlaşma imzalandı. 1987 yılında ise yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa topluluklarını kuran anlaşmalar kapsamlı bir biçimde değişikliğe uğradı (Dışişleri Bakanlığı, 2020:11). Roma Anlaşması'nda değişiklikler yapılarak hazırlanan bu anlaşmada ilk kez çevre sorunları konusunda bir bölüme yer verilmiştir (VII. Bölüm). Bu adımla birlikte Avrupa Birliği'nin çevre politikalarında yeni bir dönem başlamıştır (Duru, 2007:3). Avrupa Tek Senedi'nde çevre politikasının amaç ve ilkeleri belirlenmiştir. Amaçlar:

- ✓ Çevre kalitesini sürdürme, koruma ve iyileştirme,
- ✓ İnsan sağlığının korunmasına katkıda bulunma,
- ✓ Doğal kaynakları rasyonel bir biçimde kullanma.

Anlaşmada uygulanacak ilkeler ise şunlardır (Dura, Atik ve Dumrul, 2015:482):

- ✓ *Önceden Önleme*: Çevre sorunları olabildiğince önceden tahmin edilmeli ve üzerine gidilmelidir.
- ✓ *Kaynağında Düzeltme*: Oluşabilecek sorunun kaynağına inilerek çözüm bulunmalıdır.
- ✓ *Diğer Politikalarla Bütünleşme*: Çevre politikası diğer politikalarla uyumlu olmalıdır.
- ✓ *Kirleten Öder İlkesi*: Çevre politikasının finansmanı bu ilke ile kirletici tarafından karşılanmalıdır.
- ✓ *Sorumluluğu Paylaşma İlkesi*: Tüm özel kesim ve kamu kesimiyle birlikte toplumun tüm kesimlerinin alınan kararlara katılmasıdır.

3.2. Maastricht Anlaşması

1990'ların başlarında dünya siyasetini etkileyen önemli olaylar yaşanmıştır: Berlin duvarı yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bazı Avrupa ülkelerinde demokratikleşmeler yaşanmış bu sebeplerden dolayı da Avrupa'nın siyasi yapısı tümüyle değişmiştir. Birliğe üye devletler de bağlarını güçlendirmek amacıyla 1991 de yeni bir anlaşma yapmaya karar vermiş ve 1993 yılında anlaşma yürürlüğe girmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020:12). Maastricht Anlaşması'yla birlikte Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne geçilmiştir. Üye devletler, güçlü ve ortak bir çevre politikası oluşturmak istemiş ve bu doğrultuda çevre ile ilgili maddeler yeniden düzenlenmiştir. Ancak çevre politikalarında radikal bir değişim yapılmamış, sadece daha detaylandırılarak yeni kavramlar veya ilkeler eklenmiş ve Birliğin tüm sosyal ve ekonomik politikalarının belirlenmesinde çevresel kaygıların ön planda tutulacağı kararlaştırılmıştır (Duru, 2007:3). Yeni eklenen ilkelerden biri sürdürülebilirlik diğeri ise yetki ikamesi kavramıdır. Avrupa Birliği farklı ülkelerden oluşmasından dolayı her ülkenin güçlü politikaları da birbirinden farklı olabilmektedir. Yetki ikamesi ilkesi de bu farklılıktan yararlanılarak belirli bir konuya dair en faydalı ve verimli yaklaşım üye bir ülkenin yaklaşımı ile sağlanıyorsa müdahale o ülke tarafından sağlanacağını, Birlik tarafından daha faydalı

ve verimli olacaksa müdahalenin Birlik tarafından gerçekleştirilmesinin gerektiğini ifade eden bir kavramdır (Yaman ve Gül, 2018:205).

3.3. Çevre Eylem Programları

Avrupa Birliği'nin çevre politikası, kirliliği en aza indirerek kaldırmayı, doğal kaynakların kullanılırken çevreye zarar vermeyecek biçimde kullanılmasını temin ederek sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı, çevresel zararların kaynağında önlenmesini ve çevreyi korumanın diğer politikalarla entegrasyonunu güvence altına almayı amaçlamaktadır. Avrupa Birliği tarafından, kirleten öder, bütüncülük, yüksek seviyede koruma, kaynakta önleme, önleyicilik ve ihtiyatlılık ilkeleri kapsamında, 1973 yılından başlamak üzere çevre eylem programları oluşturulmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu programların oluşturulma sebepleri, Birliğin izleyeceği politikalarda ana ilkelerin belirlenmesi ve ileriki yıllar için yasal düzenlemeler kapsamında bir yol haritası oluşturmaktır. Diğer bir etken ise Birleşmiş Milletler' in aynı yıl düzenlediği Stockholm Çevre ve Kalkınma Konferansı'dır. Avrupa Birliği'nin çevre politikasının gelişiminde bu hazırlanan Çevre Eylem Programları oldukça etkili olmuştur (Duru, 2007:5).

- ✓ Birinci Çevre Eylem Programı (1973-1976): Oluşturulacak çevre politikasının amaç ve ilkeleri belirlenerek, yapılacak olan eylemler anlatılmaktadır. Bu eylem planının temel amacı ulusal çevre politikasının, olabildiğince birbirine uyumlu hale getirilmesi ve koordine edilmesidir. Programın ana hedefleri; gürültü ve kirlilikle mücadele, yaşam kalitesini yükseltme ve bu hedefler doğrultusunda uluslararası örgütlerle iş birliği içinde bulunmak Birliğin faaliyet alanını oluşturmuştur (Çokgezen, 2007:94).
- ✓ İkinci Çevre Eylem Programı (1977-1981): İkinci program birinci programın devamı niteliğinde olup yeni bir yaklaşım getirilmediği, yalnızca geçen süre içerisindeki gelişmelerin değerlendirmeye alınmıştır (Duru, 2007:6). Diğer bir ifadeyle birinci programdaki faaliyetler daha somut ele alınmış, çevre politikasıyla istidam ilişkisi ağırlık verilmiş ve çevre politikalarının finansmanı üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu programda Çevresel Etki Değerlendirmesi ilk kez gündeme gelmiştir (Dura, Atik ve Dumrul, 2015:483).
- ✓ Üçüncü Çevre Eylem Programı (1982-1987): İlk iki eylem olanında olmayan konuları kapsamaktadır. Başlıca öne çıkan konular; çevre politikalarının diğer politikalar ile uyumlu hale getirilmesi, çevresel etki değerlendirmesinin içeriğinin oluşturulması ve uygulanması, kirlilik açısından duyarlı alanlara öncelik verilmesi (Dura, Atik ve Dumrul, 2015:484).
- ✓ Dördüncü Çevre Eylem Programı (1987-1992): Bu programı gerçekleştirdiği dönem itibari ile Avrupa Tek Senedi anlaşmasının imzalanması ile aynı dönemdedir ve bu bağlamda aralarında çevre politikalarına ilişkin bir paralellik söz konusudur. Çevre konusunda bazı ulusal finansman kaynakları kullanılmaya başlanmıştır. Programın en önemli özelliği ise çevre politikasının diğer ortak politikalarla ilişkilendirilerek çevre mevzuatının güçlendirilmesidir (Çokgezen, 2007:95).
- ✓ Beşinci Çevre Eylem Programı (1993-2000): Bu program uygulamaya girdiği yıl Maastricht Anlaşması ile aynı yıl olduğundan dolayı birbirine paralel bir çevre politikası izlenmiştir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik ilkesi ilk kez çevre eylem programına girmiştir. Aynı zamanda uluslararası düzeyde gerçekleştirilen Rio Konferansı ve Gündem 21 Eylem Programı'ndan etkilenmiştir. Çevrenin korunması ve ortak sorumluluk bu programın konusu olmuştur. Çevre dostu işletmeler ise desteklenmeye başlanmıştır (Çokgezen, 2007:95).
- ✓ Altıncı Çevre Eylem Programı (2001-2010): Bu programda küresel çevre sorunları daha kapsamlı ele alınmış ve serbest piyasayı düzenleyici nitelikteki kurallara yer verilmiştir. Birliğin önceliklerini dikkate alan bu programda öncelikli konular, iklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre ve sağlık, doğal kaynak yönetimi ve atık yönetimi harekete geçilmesi gereken konular olarak seçilmiştir (Duru, 2007:8-9).
- ✓ Yedinci Çevre Eylem Programı (2012-2020): Bu program "Gezegenin Sınırları İçinde, Daha İyi Yaşamak" adıyla anılır. Programın, doğal sermayenin korunması, düşük karbon ekonomisine geçiş, çevre ve iklim politikaları için gerekli yatırımın sağlanması, şehirlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi bazı hedefler içermektedir. Birlikteki bu programlar, Birliğe aday ülkelere ve diğer dünya ülkelerine de örnek teşkil etmektedir (Ayдын ve Çamur, 2017:39).

4. TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARININ GELİŞİMİ

20.yüzyılda dünyada sanayileşmenin yaşanmasıyla birlikte ortaya çıkan kentleşme sonucunda çevre sorunları oluşmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda ise bu çevre sorunlarının tüm dünyayı tehdit ettiği anlaşılmış ve çevresel sorunlar uluslararası düzeyde ele alınmaya başlanmıştır. Türkiye' de sanayileşmenin dolayısıyla kentleşmenin diğer gelişmiş ülkelere kıyasla daha geç yaşanmasından dolayı çevre sorunlarıyla daha geç

karşılaşmasına rağmen, Türkiye’de bu yıllarda çevreyle ilgili bazı adımlar atılmış, kirliliği önleyici ve yasaklayıcı nitelikte kanunlar yürürlüğe girmiştir. 1970’li yıllardan itibaren sürdürülebilir kalkınma kapsamında çevre politikalarına daha fazla ağırlık verilmeye başlanmıştır (Sarıçoban ve Yıldırım, 2015:9). Türkiye’de çevre politikalarının gelişmesinde 1972 yılında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Stockholm Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de çevre politikasının kurumsal yapılanması oluşmaya başlamıştır. 1978 yılında çevre sorunlarının çözümü amacıyla Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu kurum diğer kurumlarla entegrasyonu planlanmış ancak başarılı olmamıştır. 1983 yılında ise Çevre Kanunu yayımlanmıştır. Bu yıllarda Çevre Müsteşarlığı’nın iki kez statüsü değişmiş ve uygulamacı bir bakanlığa dönüşmesi gerekliliği gündeme gelmiştir. 1991 yılında Çevre Bakanlığı kurulmuştur. Sonraki dönemlerde çevre konusunun diğer politikalara entegrasyonu amacıyla Orman Bakanlığı ile birleşerek 2003 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı oluşturulmuştur. Yine aynı sebeplerden ötürü 2011 yılında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı adını almıştır (Orhan, 2015:17-18). Günümüzde çevre politikalarını bu bakanlık düzenlemektedir. Türkiye’de ekonomik ve sosyal kalkınma hedefini gerçekleştirerek süreci hızlandırmak amacıyla 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. Üç yıl sonra kalkınma planları yayımlanarak kalkınma ve sanayileşme çabalarını planlı bir şekilde oluşturmaya başlamıştır. İlk planlarda çevre, kalkınma planlarına dahil edilmese de yıllar içerisinde kalkınmanın vermiş olduğu çevre sorunlarına uluslararası anlaşmaların ilkeleri doğrultusunda hassasiyet gösterilmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017:103). Türkiye’de 1963 yılında uygulanmaya başlanan beş yıllık kalkınma planlarının ilk ikisinde çevre sorunlarının ya da çevreyle ilgili politikaların yer almamasına rağmen, 1973 yılında uygulamaya başlanan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Stockholm Çevre ve Kalkınma Konferansı’nın etkileri görülerek çevre sorunlarına ilk kez değinilmiştir. Ancak sanayileşme ve kalkınmaya zarar verecek veya engelleyecek olan çevre politikalarının benimsenmeyeceği de belirtilmiştir. Bu plandan sonra uygulanan kalkınma planlarında çevre konusunun önemi artmıştır (Yıldız, 2005:170).

- ✓ *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963 ve 1967* arası yılları kapsamaktadır. Bu planda sanayileşmeye ve tarım sektörünün üzerinde durulmuştur, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ise 1968 ve 1972 arası yılları kapsamaktadır. Yine bu planda çevre konusuna değinilmemiş, kentleşme sorununa değinilerek ekonomik büyümeyi hedeflemiş ve tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin önemi vurgulanmıştır. Çevre konusu, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan itibaren tüm kalkınma planlarında üzerinde durulan alan olmuştur (Tuncay, 2006:4).
- ✓ *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)*: Planda çevre sorunlarına ilişkin ilk kez ayrı bir başlık verilmiştir. Çevre sorunlarının tanım ve kapsam başlığı altında, hava, su, kıyı kirlilikleri gibi ülkenin belli başlı sorunlarına değinilerek, doğal kaynakların gerekli biçimde ve yeterince kullanılmaması ile gelir ve eğitim eksikliğinden kaynaklanan çevre sorunlarının uzun zamandır Türkiye’nin sorunu olduğu vurgulanmıştır. İlkeler ve tedbirler kısmında ise, sanayileşme ve kalkınma hedefinden saptırabilecek hiçbir çevre politikasının benimsenmeyeceği ve çevre sorunları için kaynak ayrılmayacağı açıkça belirtilmiştir (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977:866-867). Bu planda çevreye gereken önem verilmemiş ancak çevreye ilk kez yer verilmesinden dolayı değerli bir plan olmaktadır.
- ✓ *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)*: Bu planda, önceki planda çevre sorunlarını göz ardı eden yaklaşımlardan vazgeçilmiştir. Çevre sorunlarının ortaya çıkmadan önlenmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Bu bağlamda kirliliğin olduğu yerlerde yapılacak projelere öncelik verilmesi ve bu süreçte yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi yönünde teşvikler üzerinde durulmuştur. Yani bu kalkınma planında çevre konuları kapsamında önleyici politikaların öneminin anlaşıldığı bir süreç yaşanmıştır. Ayrıca hukuki anlamda çevre konularının kurumsal yapılanmasına yönelik adımlar atılmıştır (Yalçın, 2019:85-86).
- ✓ *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*: Bu planda, 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu’nun etkileri ağırlıklı olarak görülmektedir. Raporda benimsenen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, planda açıkça bahsedilmese de çevre konusunda temel yaklaşımın sadece kirliliğin ortadan kaldırılması ve engellenmesi değil aynı zamanda kaynakların gelecek nesillerinde kullanılabilmesi sağlanarak ekolojik dengesinin korunması şeklinde ifade edilmektedir. Bu dönemde çevre konusunda hızlı bir şekilde hukuki ve politik gelişmelerin yaşanmasının en

önemli sebebi Türkiye'nin Birliğe tam üyelik başvurusunda bulunarak uyum çalışmalarına başlamasıdır. Önceki kalkınma planlarında olduğu gibi yine çevre kirliliği konusunda tedbirler alınmıştır ancak kaynak yetersizliği, çevreye gerekli özenin gösterilmemesi, kurumlar arası koordinasyon yetersizliği, denetim yetersizliği gibi sebeplerden dolayı plan başarılı olamamıştır (Yalçın, 2019:125-126).

- ✓ *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)*: Bu plan döneminde Türkiye'deki çevre politikalarının gelişimini etkileye ulusal ve uluslararası anlamda birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Çevre konusunun daha kapsamlı ele alınması açısından önemli bir dönemdir. 1991 yılında Çevre Bakanlığı kurulmuştur. 1992 yılında gerçekleşen Rio Konferansı'ndan etkilenmiş ve Gündem 21 benimsenmiş bunların sonucu olarak sürdürülebilir kalkınma anlayışını temel alan yaklaşım daha da netleşmiş, ancak İklim Değişikliği Anlaşması'na imza atılmamıştır. Uluslararası alanlardaki bu gelişmelerde asıl amaç Avrupa Birliği çevre politikalarına uyum sağlayarak Birliğe dahil olmaktır. Bu amaçlar doğrultusunda kirliliğe karşı önlemler alınarak, Çevre Temizlik Vergisi, Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Tıbbi Atıkların Kontrolü Yönetmelikleri yürürlüğe girerek birçok hukuki düzenleme yapılmıştır. (Sarıçoban ve Yildirimci, 2015:14).
- ✓ *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)*: Bu planda çevre politikalarına “çevrenin korunması ve geliştirilmesi” başlığı ile değinilmiştir. Önceki planda belirlenen çevre politikalarının uygulamada yetersiz kaldığı belirtilerek Çevre Bakanlığı'nın etkisiz kaldığı ve çevre politikaları doğrultusunda oluşturulan fonların amaca uygun kullanılmadığı belirtilmiştir. Bu yetersizlikler adına sürdürülebilirlik kapsamında alınması gereken önlemlerin üzerinde önemle durularak yeni hedefler belirtilmiştir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ve uluslararası yükümlülükleri yerine getirebilmek amacıyla Ulusal Çevre Eylem Planı oluşturulmuştur. Çevre konusunda Avrupa Birliği standartlarına uyum sağlanacağı belirtilmiştir. Ulusal Çevre Eylem Planı başarılı olmasa da Beşinci çevre eylem Planı ve uluslararası anlaşmalara uyum sağlandığı görülmektedir (Erdem ve Yenilmez, 2017:108).
- ✓ *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*: Bu plan, Birliğe üyelik sürecinin kalkınma planlarına dahil edildiği ilk dönemdir. Çevre politikasının diğer ekonomi politikaları ile ve Avrupa Birliği politikalarıyla uyumlaştırılmasına dair planda hedefler bulunmaktadır. Planda çevreye ilişkin alınacak önlemlerin ekonomi politikalarını da olumlu etkileyeceğinden ilk kez söz edilmiştir (Yalçın, 2019:89). Bu olumlu gelişmelere rağmen doğal kaynakların yönetiminin sağlanamadığı, doğal dengenin korunamadığı, gelecek nesillere temiz bir çevre bırakılamayacağı ve çevre politikalarının diğer politikalarla entegrasyonun sağlanamadığı belirtilmiştir. Bölgesel kalkınma projelerine destek verilerek çevre sorunlarının bölgesel ele alınmasına değinilmiş, bunun yanı sıra artan göçler ve hızlı kentleşmenin çevre kirliliğinin artmasına yol açtığı da belirtilmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017:109).
- ✓ *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)*: Plan, istikrarlı büyüyen, daha adil gelir dağılımı sağlanan, uluslararası rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen ve Birliğe üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye vizyonu ile yayımlanmıştır. Planda yer verilen diğer önemli konular, gelecek kuşakların ihtiyaçlarının gözetilmesi, kaynaklardan herkesin adil olarak faydalanmasının sağlanması, ülkemizin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların korunması ve ekonomik değere dönüştürülmesi, çevreye duyarlı sistemlerin geliştirilmesi, atık yönetiminin iyileştirilmesi ve çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmalarının yapılmasıdır. Bu plan yedinci çevre eylem programına paralellik göstermesi ve çevre standartları ile yönetimini belirleyen hukuki düzenlemelerin güncelleştirilmesi ile Birliğe uyum kapsamında önemli adımlar içermektedir. Ayrıca plan uluslararası gelişmelere de uyum sağlayarak, sera gazının azaltılmasına yönelik tedbirleri içeren Ulusal Eylem Planı hazırlanmış ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne ilişkin yükümlülükleri yerine getirileceği belirtilmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017:110).

- ✓ *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)*: Bu plandaki politikalar, istikrarlı büyüme, hukukun üstünlüğü, bilgi toplumuna geçiş, uluslararası rekabet gücünün arttığı ve insani gelişmişlik seviyesinin yükseldiği, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi hedefler temelinde oluşturulmuştur. Planda küresel gelişmelerden etkilendiği ve uluslararası konferanslarındaki kararların benimsediği, ekonomik ve sosyal kalkınmayı daha bütüncül ve katılımcı bir yaklaşımla ele alınarak, insan odaklı sürdürülebilir kalkınma konularına önem verildiği gözlemlenmektedir. Planda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için diğer ülkeler tarafından da benimsenen yeşil büyüme kavramı üzerinde durularak hem çevrenin korunması hem de uluslararası rekabet gücünün artırılması hedeflenmiştir (Yalçın, 2019:90-91).
- ✓ *On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023)*: Bu planda istikrarlı-güçlü ekonomi, rekabetçi-verimli üretim, nitelikli-güçlü toplum söylemleri ağır basmakta ve neredeyse her alanda sürdürülebilirlik görüşü hakimdir. Planda yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre adı altında bölgesel gelişme, kentsel dönüşüm, kentsel altyapı, çevrenin korunması, afet yönetimi gibi konularda hedeflere ve politikalara yer verilmiştir. Çevre konusunda hava kalitesi izleme ağındaki istasyon sayısı, planlı birleşik çevre denetimi sayısı, korunan alan sayısı gibi spesifik hedefler belirlenmiştir (On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2019-2023).Günümüzde çevre politikaları kapsamında çevre kirliliğini önlemek ve yeşil alanları korumak, iyileştirilmesine ve geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla Türkiye Çevre Ajansı kurulmuştur. Türkiye Çevre Ajansı'nın depozito yönetim sisteminin uygulanması, sıfır atık projesi, ger kazanılabilir ürünlerin yönetimi, çevre kurallarına uymayanlara idari para cezaları, kamuoyu faaliyetlerinde bulunmak gibi çevrenin iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerin yanı sıra bilimsel çalışmalar, eğitim, diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği gibi birçok faaliyet alanı bulunmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 30 Aralık 2020, 31350).

5. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE ÇEVRE POLİTİKALARININ ANALİZİ

Bu bölümde Avrupa Birliği ile Türkiye'nin çevre politikaları, yöntem olarak ekonomik veriler ya da istatistiki analizler dışında, çevre politikalarının uluslararası normlara göre her iki politikanın güçlü ve zayıf yönleri üzerinde durularak karşılaştırma yapılacaktır.

Tablo 1. Türkiye'nin Çevre Politikalarının Özellikleri

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
✓ Avrupa ülkelerine göre genç nüfusun fazla olması	✓ Çevreye gereken önemin verilmemesi, önceliğin başka alanlara verilmesi
✓ Çevre sorunlarını önleme konusunda yeterli bilimsel ve teknik imkanlar	✓ Çevre konusunda yeterli finansman kaynağı bulunamaması ve mevcut kaynakların amacına uygun olarak kullanılamaması
✓ Eğitim seviyesinin diğer ülkelere göre gelişmiş olması sayesinde oluşan vasıflı işgücü	✓ Kararlaştırılan politikaların uygulamaya geçme sorunu
✓ Türkiye'nin jeopolitik konumundan dolayı bilimsel araştırmalar yapmaya uygun bir ülke olması	✓ Çevre politikasının diğer politikalarla entegrasyonunun yetersiz kalması
✓ Ülke içi ve dışında tek siyasal güç olmasından dolayı birlik içindeki ya da özerk bölgelere sahip ülkelere göre ulusal politikaların uygulanışındaki kolaylık	✓ Türkiye'de istikrarsız bir siyasal politikadan dolayı sürekli değişen politikalar
✓ Ocak 2021'de kurulan Türkiye Çevre Ajansı ve bununla birlikte oluşturulacak olan iklim kanunu	✓ Çevre koruma konusundaki harcamaların sadece kamu tarafından yapılması, bu konudaki özel sektör yatırım harcamalarının yetersiz kalması

Kaynak: Tarafımızdan hazırlanmıştır.

Türkiye'de nüfusun fazla olması çevre sorunlarını da artıracığı düşünülse bile, genç nüfusun fazla olması ve Türkiye'nin gelişmiş eğitim seviyesi göz önüne alındığında ilerideki yıllarda çevre bilincinin eğitilmiş insan sayısı ile paralel olarak artacağı düşüncesiyle olumlu bir özellik olarak ele alınmıştır.Çevre sorunlarıyla mücadelede büyük ölçüde kaynak aktarımı gerektirirken yatırım ve harcamaların sadece kamu ile yapılması değil özel sektöre de çevre maliyetinin yansıtılması ile başarıya ulaşabilecektir. Türkiye özel sektör ve yatırım harcamaları Avrupa Birliği'nin çok gerisindedir. Çevre ile ilgili oluşturulacak planlar ve alınacak kararlar özel sektörü de içeren bütüncül politikalar olmalıdır. Aynı zamanda özel sektörün sorumluluklarını artırabilmek adına teşvik edici önlemler alınmalı ve çevre yatırımları için strateji oluşturulmalıdır (Erdem ve

Yenilmez, 2017:117).Türkiye kaynakları daha etkin ve verimli kullanmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla Ocak 2021’de Türkiye Çevre Ajansı kurulmuştur. Çevre strateji ve politikaları doğrultusunda hedefleri arasında çevrenin iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak, toplumda çevre duyarlılığı ve farkındalığı oluşturmaya yönelik faaliyetler, sıfır atık sistemi, depozito sistemi, çevre kurallarına uymayanlara para cezaları, eğitim gibi birçok uygulama bulunmaktadır (Şensoy Boztepe, 2020). Bu adımla birlikte, Avrupa Birliği’nin ihracat yapacağı ülkelere yeşil ekonomi şartını getirmesi sebebiyle Türkiye iklim kanunu çıkartarak bu yükümlülüklerini yerine getirmeyi amaçlamaktadır (Yeşil Ekonomi, 2021).

Tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne kıyasla çevre politikasında güçlü olduğu yönler de zayıf olduğu yönler de bulunmaktadır. Türkiye bulunduğu coğrafyanın çevre sorunlarından etkilenen ilk ülkelerden biri olması sebebiyle çevre konusunun öncelikli konulardan biri olması gerekirken Türkiye’nin ekonomik ve siyasi durumundan dolayı çevre konusu çok gerilerde bırakılmıştır. Türkiye’de çevre sorunu Avrupa ülkelerine göre daha kötü bir durumdadır. Türkiye’de çevre konusunda başarılı bir politika izlendiği söylenemese de dahil olduğu ekonomik grup göze alındığında gelişmekte olan ülkeler arasında başarılıdır. Türkiye’nin çevre politikasının gelişmiş Avrupa ülkeleriyle karşılaştırılmasının ne kadar adil olacağı tartışmaya açık bir konu olsa da çevre ile mücadelede nerede olduğu ile ilgili ve gelecekteki planlarıyla ilgili önemli ipuçları içermektedir.

Türkiye kalkınma planlarında çevrenin öneminden sıklıkla bahsettiği halde çevre konusuyla ilgili somut adımları uygulamaya geçirmede yetersiz kalmıştır. Avrupa Birliği’nin çevre mevzuatının çok kapsamlı olması ve Türkiye’nin Birliğe dahil olma amaçlarıyla Türkiye çevre mevzuatını Avrupa Birliği ile uyumlaştırmaya çalışmıştır. Ancak Türkiye, yasadaki eksiklikler, uygulamaya geçme sorunu, çevre alanındaki araştırma-geliştirme eksikliği, finansman yetersizliği, çevre politikalarının diğer politikalarla entegrasyonunun yetersizliği gibi birçok olumsuzluk nedeniyle uyum sürecinde çok zorlanmış hatta birçok uygulamayı eksik bırakmak durumunda kalmıştır (Çokgezen, 2007:113-114).

Tablo 2. Avrupa Birliği’nin Çevre Politikasının Özellikleri

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
✓ Çevre sorunlarının bölgesel değil küresel açıdan ele alınması sayesinde dünyada kazandığı yüksek itibar	✓ Metropol şehirlerin fazla olmasından kaynaklı oluşan çevre sorunlarının çevre politikalarıyla uyumdaki güçlükler
✓ Çevre sorunlarıyla mücadelenin Birlik içinde ortaklaşa ve dayanışma ile gerçekleşmesi	✓ Bölgelerin farklı öncelikli konularına göre farklı ihtiyaçlarının karşılanmasında ortaya çıkan koordinasyon sorunu
✓ Çevresel konuların Birliğin diğer ilgi alanları olan ortak pazar, ulaştırma, enerji, sanayi, tarım gibi konularla başarılı entegrasyonu	✓ Avrupa yurttaşlık ilkesinin sağlanamamasından dolayı oluşan vatandaşlar arasındaki eşitsizliklerin çevreye yansması
✓ Birliğin güçlü kurumsal yapısı sayesinde kararlaştırılan politikaların başarıyla uygulamaya geçirilebilme	✓ AB’nin çevre hedefine uyum sağlayamayan, kirlitici etkisi yüksek olan işletmelerin Avrupa dışına taşınmasıyla oluşan iktisadi kayıp
✓ Bünyesinde sosyokültürel ve ekonomik anlamda gelişmiş ülkeler bulunması sayesinde çevre sorunları için yeterli finansman kaynağının sağlanabilmesi	✓ Asya ve Afrika kıtaları başta olmak üzere eğitim düzeyi yetersiz olan dünyanın birçok farklı bölgelerinden fazla göç alması sebebiyle ileride oluşacak olan nüfusun kalabalıklaşması ve eğitim düzeyine paralel olarak çevre duyarlılığında azalma endişesi
✓ Avrupa Birliği’nin dinamik yapısı ve sürekli gelişen mevzuat alanları	✓ Çevresel vergilerinde ülkelerin farklı konulara vergi uygulamasının oluşturduğu eşitsizlik

Kaynak: Tarafımızdan hazırlanmıştır.

Avrupa Birliği, kendi kurumsal organlarının olması, birçok gelişmiş ülkeden oluşması ve sermayenin, malların, hizmetlerin ve insanların serbest hareket etmesi sebebiyle bir ülke olarak değerlendirildiğinde dünyanın en büyük ekonomilerindedir. Bu topluluğa dahil olmanın sosyal, ekonomik, siyaset gibi birçok alanda avantajları olacaktır. Bu sebepten dolayı özellikle gelişmekte olan ülkeler için topluluğa dahil olmak çok önemlidir.

Birliğe aday olmak isteyen ülkelerin üyelik müzakereleri sırasında aday ülkelerden çevre konusunda istenilenler çevre müktesebatının ulusal mevzuata aktarımı, uygulanması, Avrupa Birliği’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara dayanan sorumlulukların yerine getirilmesi ve ulusal mevzuata küresel kirlilikle mücadele ve biyolojik çeşitliliğin korunması adına çevre koruma mevzuatlarının oluşturulması gerekmektedir. Çevre müktesebatının uygulanması ve yaptırımı için sorunsuz işleyen bir idare mekanizması ve denetimi için de güçlü bir yargı sistemi gerekmektedir. Avrupa Birliği’nin yüksek maliyetli ve geniş

kapsamlı politikalarından biri olan çevre politikasına aday ülkelerin kendi politikalarıyla uyumlaştırma çalışmaları sırasında, Avrupa Birliği'nin bu aday ülkeleri teknik ve mali açıdan desteklemesi gerekmektedir. Avrupa Birliği ortak çevre politikasının finansman kaynağını temelde kirleten öder ilkesi üzerine kurmasına rağmen üyelerin veya sektörlerin mali sıkıntı içinde bulunduğu durumlarda çevre ile ilgili hedefleri sağlamak amacıyla çevre harcamalarının karşılanacağı mali fonlar da oluşturulmuştur. Avrupa Birliği üyelerine ya da sektörlerle bu mali fonlardan katkı sağlanmaktadır.

6. SONUÇ

Gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmak amacıyla ilerleyen Türkiye diğer alanlarda bu gelişmiş ülkelere uyum sağlamayı amaçladığı gibi çevre konusunda da güçlü adımlarla uyum sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çevre ile ilgili birçok farklı düzenlemeler yapılmış, uygulanmış ve uygulanmaya devam etmektedir. Avrupa Birliği'nin çevre konusunda sürdürülebilirliği, geniş kapsamı ve etkileşimli olması Türkiye'nin uyumlaşma çalışmalarını etkilemiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin Avrupa Birliği ve uluslararası alandaki çevre ile ilgili politikaları yakından takip etmesi gerekmektedir. Sadece ilgili kesimlerin değil tüm insanlığın yaşadığımız dünyayı çevresel tehlikelerden korumak ve sürdürülebilirlik içinde daha iyi bir gelecek için çevre ile ilgili gelişmeleri takip ederek çevre bilinci ve duyarlılığının oluşturulması sağlanmalıdır.

Türkiye'nin sahip olduğu genç nüfus, jeopolitik avantaj, yeterli bilimsel teknik imkanlar, yüksek eğitim seviyesi ve bağımsız yönetim şekli çevre politikasının oluşum, uygulama ve gelişiminde avantajlar sağlama sebebiyle çevre politikasının güçlü yönünü oluşturmaktadır. Türkiye Çevre Ajansı'nın kurulması da çevre politikasının güçlü yönlerini somut uygulamalarla ortaya koyacak olan önemli bir adımdır. Türkiye'nin zayıf yönleri ise; büyüyen çevre tehdidine rağmen çevre konusunun diğer konulara göre gerilerde kalması, yetersiz finansman kaynağı, özel sektörün dahil edilememesi, politikaların uygulanma sorunu ve istikrarsız politikalar olduğu tespit edilmiştir.

Avrupa Birliği'nin çevre sorunlarıyla iş birliği içinde küresel açıdan mücadele etmesi, diğer politikalarıyla başarılı entegrasyonu, politikaların başarıyla uygulamaya geçmesi ve yeterli finansman kaynağı çevre politikasının güçlü yönünü oluşturmaktadır. Avrupa Birliği'nin zayıf yönleri ise; kalabalık ve büyük metropol şehirleri, bünyesindeki ülkelerin farklı öncelikli konulara sahip olması, kirletici işletmelerin ekonomik faaliyetlerini Avrupa dışına taşımasından dolayı oluşan iktisadi kayıp ve Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin vatandaşlarının ülkelere göre farklı haklara sahip olmasından dolayı oluşan çevresel sorunlara farklı yaklaşımlar olarak tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Alagöz, Mehmet (2007), "Sürdürülebilir Kalkınmada Çevre Faktörü: Teorik Bir Bakış", *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı.11, ss.1-12.

Aydın, Ahmet Hamdi ve Çamur, Ömer, "Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme", *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.7, Sayı.13, ss.21-44.

Baykal, Hülya ve Baykal, Tan (2008), "Küreselleşen Dünya'da Çevre Sorunları", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.5, Sayı.9, ss.1-17.

Çokgezen, Jale (2007), "Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt.23, Sayı.2, ss.91-115.

Dura, Cihan, Atik, Hayriye ve Dumrul (2015), Cüneyt, *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, 5.Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Kayseri, ss.938.

Duru, Bülent (2007), "Avrupa Birliği Çevre Politikası", *Avrupa Birliği Politikaları*, İmaj Yayıncılık, Ankara, ss.1-17.

Erdem, Mehmet Samet ve Yenilmez, Füsün (2017), "Türkiye'nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi", *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt.2, Sayı.4, ss.91-119.

Han, Ergül ve Kaya, Ayşen (2015), *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika*, 9.Baskı, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., Ankara, ss.262.

Kaypak, Şafak (2011), "Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt.13, Sayı.20, ss.19-33.

Orhan, Gökhan (2015), “Türkiye’de Çevre Politikaları Değişen Söylemler Değişmeyen Öncelikler”, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, Sayı.19-20, ss.1-24.

Sarıçoban, Kazım, Yıldırım, Elif (2015), “Çevre Politikaları Bağlamında Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevresel Harcamalar: Ab Üyesi Ülkeler ile Bir Karşılaştırma”, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, Sayı.3, ss.7-24.

Şensoy Boztepe, Ayşe (2020), Anadolu Ajansı web sitesi, Erişim Adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-cevre-ajansi-kuruldu/2093383>.

Tıraş, Hayrettin (2012), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.2, Sayı.2, ss.57-73.

Tuncay, Utku (2006),” Ab Çevre Müzakerelerinde Türkiye”, TEPAV web sitesi, Erişim Adresi: <https://www.tepav.org.tr/tr/yayin/s/81>.

Turan Bayram, Tuba, Altıkat, Aysun ve Ekmekyapar Torun, Fatma (2011), “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevre Politikaları”, *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, Cilt.1, Sayı.1, ss.33-38.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı web sitesi, Avrupa Birliği’nin Tarihçesi (2020), Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı web sitesi, Kalkınma Planları, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, On birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Erişim Adresi: <http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>.

Türkiye Çevre Ajansı’nın Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2020). *T.C. Resmî Gazete* (31350, 30 Aralık 2020)

Yalçın, Beste Bilun, *Sürdürülebilir Kalkınma Kapsamında Türkiye’de Çevre Politikalarının Dönüşümü: Ab ve Uluslararası Çevre Rejimlerinin Etkileri*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı Avrupa Birliği Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yalçın, Cansu, *Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Türkiye’de Çevre Politikaları*, İstanbul, Marmara Üniversitesi, İktisat Ana Bilim Dalı Kalkınma İktisadi ve İktisadi Büyüme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Yaman, Kemal ve GÜL, Murat (2018), “Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği’nin Çevre Politikası”, *Ekonomi İşletme ve Yönetim Dergisi*, Cilt.2, Sayı.2, ss.198-217.

Yeşil Ekonomi web sitesi (2021), Erişim Adresi: <https://yesilekonomi.com/murat-kurum-iklim-kanununa-ihityacimiz-var/>.

Yıldız, Nural (2005), “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Çevre Politikalarının Karşılaştırmalı Analizi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.6, Sayı.1, ss.164-173.